

Påskäggen och deras hedniska ursprung

af

Louise Hagberg.

När kristendomen utbreddes, och de hedniska högtiderna ej längre firades, försvunno icke därför de hedniska brukna; de flesta af dem kvarlefde, ehuru de, omplanterade i kristen jordmån, fingo en annan tydning. Under kristendomens första tid utfärdades visserligen flera stränga förordningar, som förbjödo de kristna att taga del i de hedniska och de judiska festerna, men längre fram i tiden, då man icke så mycket behöfde frukta för återfall i den gamla tron, insåg kyrkan snart nog, att den bäst främjade sitt ändamål, ifall den ej allt för mycket skrämde de nya trosförvanterna, utan läto dem i ett och annat följa sina gamla vanor. Därigenom att kyrkan sålunda sanktionerade bruk, som den ej kunde undertrycka, införlivades många hedniska föreställningar med den nya tron, hedniska och kristna bruk blandades med hvarandra, och än i dag är ej all hedendom öfvervunnen hos de kristna folken.

Det är i synnerhet i de katolska länderna, som de flesta dylika bruk kvarlefva, enär i de protestantiska många af dem vid reformationen förbjödos såsom varande »påfvisk villfarelse» och heden- dom. Bland sådana ursprungligen hedniska bruk må här sålunda anföras offrandet vid heliga källor, hvilket skedde »med mycken vidskepelse, såsom ljus, mässande, korskyss m. m.» Närmast med anledning af att en engelsman, hvilken sade sig härstamma från Sverige, gjort en pilgrimsresa till St Eskils källa i närheten af Strängnäs, skrifver ärkebiskopen Laurentius Petri den 5 aug. 1568 till biskopen därstädes, Nicolaus Helsingius, att han funnit nödigt tillskrifva samtliga biskopar att i hvarje stift uppsöka och igenkasta sådana källor, som icke för vattnets skull behöfdes; de,

som krämpor hade, skulle söka läkare och ingalunda källorna, ty det är ju intet annat än vidskepligt afguderi.¹

Vid riksdagen i Västerås år 1527 och mötet i Örebro år 1529 hade flera påfviska ceremonier utmönstrats, men som många svenskar ännu hängde fast vid de påfviska inrättningarna, kunde ej alla på en gång afskaffas. Sålunda behöllos tills vidare vigvattnet, invigningen af palmer, m. m. Och hvad Guds namns åkallande vid matvigningar beträffade, så skulle man icke tänka, att sådana ting därigenom gjordes bättre, utan skedde det till vår förbättring, på det vi dem ej måtte missbruka.² Ehuru påskägg ej direkt här omnämnas, är det likväl troligt, att välsignandet af dem äfven inbegreps i ordet matvigningar. Någon senare förordning om, att dylika matvigningar skulle upphöra, tyckes emellertid icke finnas; det troligaste är väl, att de hörde till de ceremonier, som »med tiden (dock utan någon förargelse och buller) i stillhet kunde afläggas». Vid mötet i Uppsala år 1593, hvarvid för öfrigt ytterligare hvarjehanda påfvedömetts kvarlevor afskaffades, ålades prästerskapet att rådslå om bästa sättet för utrotandet af den påfviska surdegen.³ I Danmark ägde välsignelse af mat rum ännu år 1566, denna ceremoni afskaffades dock snart därefter. I Tyskland förbjöds i en kyrkoförordning af år 1543 det sedvanliga invigandet och välsignandet af aska till askonsdagen, palmer till palmsöndagen, ägg till påskdagen o. s. v. »Ty dylikt är afgudiskt och stridande mot Guds ord och tjänar mera till vidskepelse än till ett gudfruktigt lefverne.»⁴

Flera af de kristna festerna sammanfalla till sin tidpunkt med de hedniska. Enligt en allmänt utbredd åsikt firades den fornnordiska vårbloten eller vårofferhögtiden omkring den 14 april — hvilken dag ännu bär namn af den första sommardagen — eller ungefär vid samma tidpunkt som vårdagjämningen, och som bekant inträffar ju den kristna påsken första söndagen efter första fullmånen efter vårdagjämningen, d. v. s. tiden mellan den 22 mars och den 25 april. Det

¹ Hallman: Olaus och Laurentius Petri Lefverne. Stockholm 1726. S. 146.

² A. v. Stiernman, Riksdagars och mötens beslut. I. S. 95.

³ A. v. Stiernman, Samling af stadgar angående religion. Stockholm 1744. S. 8.

⁴ H. Pfannenschmid, Germanische Erntefeste. Hannover 1878. S. 380.

mosaiska året började med judarnes påsk eller passah, och de gamla slaverna, perserna m. fl. folkslag firade äfvenså det nya årets ankomst vid tidpunkten för naturens återuppvaknande. Många påskbruk visa äfven tillbaka på hednisk gudadyrkan. Efter allt att döma firades sålunda en hednisk offerhögtid vid ungefär samma tidpunkt som vår påsk, och de i alla kristna länder brukliga påskäggen, som intaga en framstående plats i påskfirandet, leda sina anor långt tillbaka i tiden, ja, utgöra antagligen ett minne af ett forntida offerväsende.

Liksom så många andra gamla sedvänjor och bruk har seden att färga påskägg allt mer och mer försvunnit. På senare tider har den likväl ånyo tagits upp och åter kommit till heders på trakter, där den redan varit så godt som aflagd. Att denna sed hos oss förr i världen varit ganska allmänt utbredd, visar oss bland andra J. Ihre i sitt år 1769 utgifna *Glossarium Suiogothicum*, där han säger, att »påskägg kallades på hvarjehanda sätt utsirade eller med olika färger målade ägg, hvilka fordomdags vid påsktiden skickades såsom gåfva till firande af att ägg återigen fingo ätas, hvilket den katolska tiden varit förbjudet under fastlagen»,¹ och i den bekante engelsmannen Lloyds skildringar af den svenska allmogens plägseder omtalas, hurusom färgade och förgyllda ägg af folket ömsesidigt gåfvos åt hvarandra.² Stundom voro äggen äfven försedda med inskrifter.³ Rundt om i svenska bygder ätas visserligen än i dag påskägg, men seden att begåfva hvarann med färgade ägg har starkt aftagit; mest tyckes den ha bibehållit sig i södra delen af landet, såsom i Halland och Skåne. De färgade äggen ersättas numera ofta af grannt sirade chokolad- och sockerägg eller af äggformiga bonbonniärer af papp, glas o. s. v., som veckorna före påsk i sockerbagarnas fönster söka locka de förbigående att allt fortfarande följa det gamla bruket. I flertalet af våra svenska hem äro väl dock de ägg, som påskaftonen förtäras, numera utan all slags utsmyckning. Ett ganska vanligt sätt är annars att å de löskokta äggen skrifva hvarjehanda rim eller

¹ J. Ihre, *Glossarium Suiogothicum*. Upps. 1769. T. 1. S. 390.

² L. Lloyd, *Svenska allmogens plägseder*. Öfvers. Stockholm 1871. S. 122.

³ Troels Lund, *Dagligt Liv i Norden i det 16:de Aarh*. Bog 7. Köpenh. 1885. S. 288.

dedikationer eller att å dem rita »påskkäringar» och andra figurer. Vid äggens afätande läser hvar och en högt hvad som kommit på hans lott.

Färgandet af ägg tillgår nu för tiden hos oss ganska enkelt, i det att särskilda äggfärger finnas att köpa, såväl i rött, gult, grönt som blått. I Stockholm äro påsktiden dylika färger en ganska efterfrågad artikel, och äfven på landsbygden ha de undanträngt de förr brukliga färgningsmedlen. Äggfärgen upplöses i ljumt vatten, ägget nedlägges däri och omvrides, tills det blir jämnt färgadt. Därefter upptages det och gnides med en fläsksvål, så att det blir glansigt.

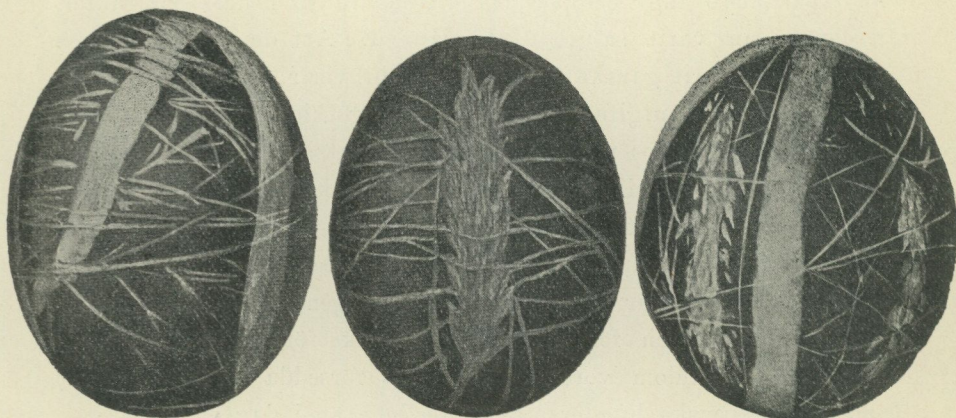

Fig. 1—3. Påskägg från Västra Vemmerlöfs sn, Skåne.

Genom att omlinda äggen med för detta ändamål särskildt tillverkad papper åstadkommes äfven marmorerade ägg. Först lindas papperet om ägget och därefter en linnelapp, som säkert fastbindes, och därpå lägges ägget i med ättika tillsatt varmt vatten. Efter några minuter upptages det och gnides med en svål. Det gamla sättet att omlinda äggen med »hundkäs» (hundloka, *Charophyllum silvestre*) användes ännu såväl i Skåne som Halland. Sedan äggen kokats i med något färgämne tillsatt vatten, borttagas de gröna bladen, och äggen befinnas då vackert målade. Bland allmogen i norra Skåne har seden att färga ägg mycket aftagit, i södra Skåne däremot, såsom i Ham-

marlöfs och Västra Vemmerlöfs socknar samt trakten bortåt Malmö, Trelleborg och Ystad förekommer den allmännare. Så är i de förstnämnda socknarna ännu vanligt att färga äggen med »potatislök» (charlottenlök). Löken lägges i vatten och kokas, tills detta blir brungult. Därefter påbindas äggen med hvete- eller rågax, blad och blommor, som fästas medelst tråd, hvilken hårdt viras om äggen, som därefter få koka i vattnet, tills de få en brungul färg, hvarefter de upptagas och, sedan bladen borttagits, gnidas med en svål. De här afbildade äggen, fig. 1—5 från Västra Vemmerlöf, ha färgats med

Fig. 4 och 5. Påskägg från Västra Vemmerlöfs sn, Skåne.

äggfärger, men enligt för öfrigt samma tillvägagångssätt som det nyss anförda. Fig. 1 visar ett med band omviradt ägg måladt i gult; fig. 2 ett brungult med ax prydt ägg; fig. 3 ett rött ägg med ax och band; fig. 4 ett med grässtrån och hvitsippsblad orneradt ägg, å hvilket strån och blad framträda gula å röd botten, och fig. 5 åter visar ett ägg med gula smörblommor å blå botten.

Ett vanligt färgningssätt förr i världen var äfven att färga ägg i färnbock (»färgbock»), som lades i dricka dagen före. Sedan den kokats upp i vatten, lades äggen däri och kokades i tio minuter. Häraf blefvo äggen rödbruna. Lades de så i stark såplut, blefvo de

gredelina. En annan brun, något marmorerad färg erhöles genom att binda torra rödlöksskal om äggen och därefter koka dem i kaffesump, fig. 6. Om bondhustrurna i Småland berättar Linné, att de brukade färga sina påskägg gula med björklöf.¹ I Rönnebergs härad i Skåne färgades de gula äfven med ängsskära (*Serratula tinctoria*) eller ock endast i vanligt »hösmöle», violett och brunt färgades i brun bresilja, ljus- och mörkrödt i färnbock. Ville man ha brokiga ägg, ombundos de med bitar af rödlöksskal, hundkäx eller andra gröna blad.² För en 50 å 60 år sedan var det i Gråmanstorps sn i

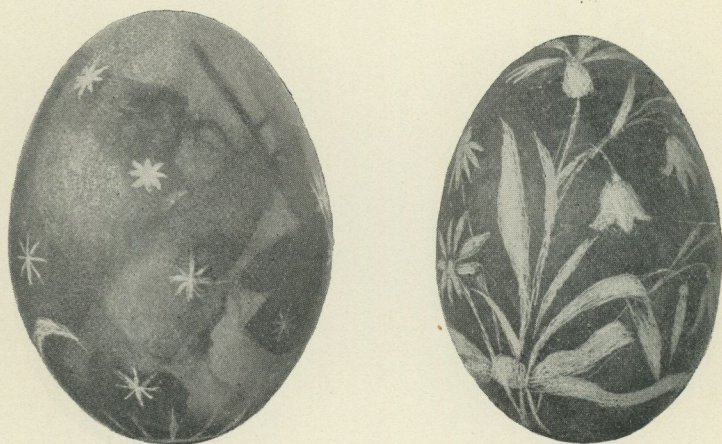

Fig. 6 och 7. Påskägg från Lund. 1891.

Skåne vanligt att koka äggen gula medelst barken af vildapel, »surskrabba». I Västra Vemmerlöfs sn färgades äggen bruna i bresilja och svarta i med vitriol tillsatt bresilja. Gula färgades de i »smått affall» af hö, som koktes samman, innan äggen lades i. Förr kokades äggen alltid hårda, för att färgen skulle bita i, nu för tiden, då äggfärger mest användas, kokas de merendels lösa.

I Skåne förekommer äfven »ristade ägg», d. v. s. med en fin knif ristlar man blommor, djur eller andra figurer å de färgade äggen.

¹ V. A. H. 1742. R. Dybeck, Runa 1847. S. 26.

² E. Wigström, Allmogeseder i Rönnebergs hd i Skåne. Svenska landsmälen XVIII: 2. 1891. S. 17.

Detta var därstädes mycket brukligt för en 30 à 40 år sedan. Fig. 7 visar ett sådant ägg ifrån Lund med årtalet 1891 inristadt. Blommorna framträda hvita mot röd botten. I Gråmanstorps sn kallades detta för »skrapning», och var det där för en 50 à 60 år sedan vanligt att sålunda pryda äggen med tuppar och andra figurer. Fig. 8 visar ett ägg, som af mor Karna Nordqvist i Svenstorp år 1879 skänktes till Nordiska museet. Orneringen är utförd medelst ristning eller skrapning, och den brunröda färgen har troligen åstadkommits medelst färböck. Ägget bär inskriften K. N. D. 1860.

I Norge och Danmark förekomma äfven färgade påskägg. I Danmark färgar husmodern dem i bland annat rödbetsaft, fruktsaft, anilin o. s. v. I Sunnevad i Sleswig användes äfven lök till färgämne tillsammans med kaffesump och spenatgrönt. På Island äro påskägg alldeles okända, om man undantar några få danska familjer, hvilka fört detta bruk med från Danmark. I Tyskland däremot äro de mycket allmänna och förses där ofta med fint utförda målningar. Flera olika sätt användas, så utföres ibland teckningen medelst schablon enligt bestämda mönster.¹ Hos vunderna i Spreewald uppritas figurerna på det råa ägget medelst en i smält vax doppad stopp- eller knappnål. Färgämnet kokas i vatten, och när detta svalnat, kokas äggen däri. Röda färgas de med cochenille, gula med lökskal, svarta med alhången och blåa med färgträ.² Till mönster väljas ofta blommor, t. ex. förgätmigej, jämte hjärtan, kuttande dufvor o. s. v. Ofta äro äggen försedda med inskrifter. Bland ungdomen brukas det att till tecken på ynnest och böjelse skänka hvarandra påskägg. Fig. 9 och 10 äro afbildningar af två tyska i Mär-

Fig. 8. Påskägg från Svenstorp, Svedala sn, Skåne. Nord. Museet.

¹ Brandenburgia, Monatsblatt der Gesellschaft für Heimatkunde der Provinz Brandenburg. Berlin 1900. No 4. S. 81.

² W. v. Schulenburg, Wendisches Volkstum. Berlin 1882. S. 142.

kisches Provinzial-Museum i Berlin förvarade ägg.¹ — I Frankrike förekomma färgade ägg — för det mesta röda — tämligen sparsamt här och hvar på landsbygden; där liksom på så många andra håll utträngas de färgade hönsäggen af sockerbagarnas fabrikationer, och till lekar användas ägg af metall, sten, porslin, tvål, trä o. s. v.

Det är emellertid i de slaviska länderna, som påskäggen äga sin största betydelse. I Polen hölls sålunda för en del år sedan en intressant utställning af färgade ägg, hvilken väckte allmän beundran hos i synnerhet alla icke slaviska besökande. Äggen utgöra där-

Fig. 9 och 10. Tyska påskägg i Märkisches Provinzial-Museum, Berlin.

städes den förnämsta rätten på det till helgen uppdukade bordet. Äggen målas med olika färger och olika motiv, ibland förgyllas eller försilfras de. Ibland besås några veckor på förhand en tallrik eller en ask med hafre, och när hafren är uppvuxen, placeras de ärgade äggen däri. Påskmaten välsignas af en präst, och när gästerna anländt, börjas måltiden med de invigda äggen, som delas under ömsesidiga välgångsönskningar. Ett gammalt bruk i Polen fordrar, att hvarje godsägare annandag påsk skall bjuda de besökande ett hårdkockt ägg. Gästen skalar ägget med fingrarna och delar det med värden. Ofta skäras äggen sönder i små bitar, och de besökande ta hvar sin bit. Äfven i främmande land ha polackerna

¹ F. Stránecká i Mährische Ornamente. Olmütz 1888. S. 10.

troget fasthållit vid detta bruk, sålunda lär en påskdag hos en polsk furstinna i Paris ej mindre än 5,000 ägg ha gått åt.

I de grekisk-katolska länderna, såsom i Grekland och Ryssland, åtfölja oftast gåfvor af röda ägg den brukliga påskhälsningen »Kristus är uppstånden», hvarpå svaras: »Ja, han är sannerligen uppstånden». Denna sed har under århundraden oförändrad bibehållit sig. I Grekland färgas äggen på onsdagen eller torsdagen i påskveckan, nu för tiden med anilin, förr med bresilja. Med »röda ägg» förstås alla färgade ägg. Ofta inristas å de ryska äggen med en fin pennknif olika slags teckningar, isynnerhet initialerna X. B., d. v. s.

Fig. 11. Påskägg från Unt-Dubñen, Österrike. Vaterländ. Museum i Olmütz.

Fig. 12. Påskägg från Walakiet, Österrike. Vaterländ. Museum i Olmütz.

Хруемось Bockpece = Kristus är uppstånden. I Sverige var det äfven förr brukligt att påskdagen hälsa hvarandra med utropet: Herren är uppstånden, hvilken hälsning besvarades med orden: Han är sannerligen uppstånden.

Konsten att måla ägg är emellertid högst uppdrifven i Österrike, där denna sed bäst tyckes ha bibehållit sig. I hvarje hem arbeta döttrarna ifrigt därmed under fastlagen; dessutom finnes det särskilda skickliga äggmålarskor, hvilka ha till salu konstnärligt målade ägg i tusental. Unga och gamla skänka hvarandra sådana

påskägg, och mången, som vistas långt borta från hemmet, ihågkommes vid helgen med en dylik påskhälsning. Fig. 11 visar ett österrikiskt påskägg med ett omtyckt motiv, en ur ett hjärta uppväxande blomma. Teckningen framträder hvit mot brunröd botten. Å fig. 12 äro figurerna utförda i rödt, gult och hvitt mot svart botten, och det fig. 13 afbildade ägget är måladt i gult, rödt, brunt och hvitt. Ofta äro äggen äfven försedda med verser eller korta inskriptioner såsom t. ex. Med kärlek och trohet, Till minne o. s. v. De slaviska kvinnorna äga ett under generationer uppöfvadt

Fig. 13. Påskägg från Neudorf bei Veseli, Österrike. Waterländ. Museum i Olmütz.

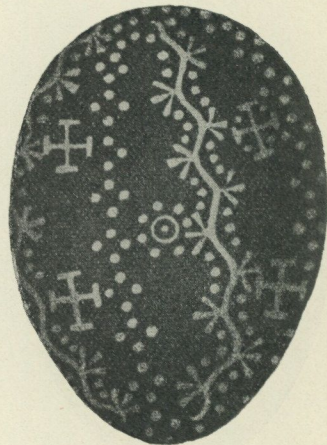

Fig. 14. Påskägg från Nezdemic i Slovakiet, Österr. Waterländ. Museum i Olmütz.

sinne för ornamentik, och rester af den gamla slaviska ornamentiken kvarlefva icke blott i de af dem förfärdigade textilarbetena, utan återfinnas äfven på de målade påskäggen. Geometriska motiv, symboliska tecken och stiliserade växtornament förekomma mest, dock äfven djur och människofigurer. En österrikisk forskare¹ har äfven framhållit den öfverensstämmelse, som förefinnes mellan dessa äggs ornering och den på gamla brons- och lerbemål m. m. från förhistorisk tid befintliga. Granska vi fig. 14 och 15, hvilka framställa österrikiska påskägg i Waterländisches Museum i Olmütz,

¹ Dr Wanckel i Mährische Ornamente. S. 12.

så finna vi: symboliska tecken för solen, grekiska kors, fig. 14, triskele, fig. 15. Å fig. 16 förekommer pentagram, hvilket i gamla tider användes som amulett och ännu som värn mot förtrollning.

Äfven i flera andra museer finnas rikhaltiga samlingar af påsk-ägg, såsom i Museum für österreichische Volkskunde i Wien, hvilket ensamt äger öfver 1,000 st., Mährisches Kunstgewerbemuseum i Brünn och Märkisches Provinzial-Museum i Berlin m. fl.

Färgandet af ägg tillgår i Österrike ofta sålunda: målarinnan, hvilken alltid målar på fri hand, ställer en liten tallrik med vax

Fig. 15. Påskägg från Walakiet, Österrike. Väterländ. Museum i Olmütz.

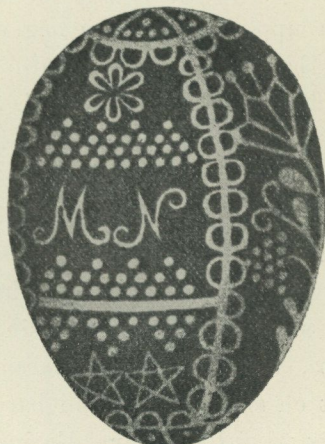

Fig. 16. Påskägg från Nezdemic i Slovakiet. Österrike. Väterländ. Museum i Olmütz.

öfver en lampa, så att innehållet ständigt hålles flytande, och upp-ritar därefter med ett smalt, i vaxet doppadt rör alla de ornament, som skola förbli hvita på ägget; därefter öfverdrages detta med saffranfärg, som påläggas endera med blotta fingret eller med en våt linnelapp, i hvilken litet saffran inbundits. Så snart färgen torkat, börjas ånyo teckningen med vax, men nu på de ställen, som skola förbli gula, och sålunda fortgår det, ornament tecknas efter ornament, tills alla de önskade färgerna anbragts. Till sist lägges det med vax öfverdragna ägget endera i ett kallnadt afkok på röd färböck, eller, om grundfärgen skall bli svart, i vatten,

hvari färböck kokats tillsammans med albark och alhängen, i hvilken vätska de få ligga i två dagar. Skall äggets ursprungliga hvita färg synas, så lägges det i en dekokt på surkål (saures Krautwasser), hvilken upplöser färgen på de ställen, där intet vax finnes, så att ägget där blir rent hvitt.¹

Ett i England förr brukligt sätt var att, sedan äggen några ögonblick legat i varmt vatten, medelst spetsen af ett vanligt talgljus å dem inskrifva namn på personer, datum etc., hvarpå de kokades i med cochinell eller annat färgämne tillsatt vatten. Som dylika ägg ofta omsorgsfullt gömdes, kunde de beträffande data lämna lika goda upplysningar som någonsin någon grafsten eller familjebibel.²

Enligt barnens föreställning på flera håll i Europa, såsom t. ex. i Schweiz och i Tyskland, är det göken och än oftare påskharen, som lägger de brokigt färgade äggen.³ Vid Dnjepr åter låter sängen änderna lägga förgyllda ägg,⁴ och i Belgien tro barnen, att de under fastlagen stumma kyrkklockorna efter fastans slut återkomma ifrån Rom och då föra påskäggen med sig. Vid det första ljudet af kyrkklockorna störta de därför ut i trädgården och söka efter de ägg, som klockorna under sin färd genom luften låta falla ned.⁵ — Detta, att det är påskharen, som lägger de färgade äggen, är ej blott en skämtsam, bland barnen utbredd tro, den har förr i världen tagits på fullt allvar. Enligt meddelande af Stadtrat E. Friedel i »Brandenburgia» för år 1893 lär det i en naturaliesamling i Ansbach finnas förvarade ägg, lagda af en hare och liknande vanliga hönsägg, jämte ett intressant protokoll, dagteknadt d. 28 juli 1758, enligt hvilket dessa ägg i mars och april månader lagts af en hare, som uppfödts af en skogvaktare Fuhrmann, hvilken ock med ed kunde bekräfta dessa sina uppgifter.⁶ Det är dock blott vid påsktiden, som påskharen lägger ägg, och äro de då alltid färgade, oftast röda.

¹ Vlasta Havelka i Mährische Ornamente. S. 5.

² W. Hone, The Every Day Book. London 1839. Vol. 1. S. 426.

³ Schweiz. Archiv für Volkskunde. Zürich. Jahrg. 1. H. 2. S. 115.

⁴ Sepp, Die Religion der alten Deutschen. München 1890. S. 137.

⁵ Reinsberg-Düringsfeld, Das festliche Jahr. Leipzig 1898. S. 142.

⁶ E. Friedel i Brandenburgia 1893. N:o 12. S. 226.

De små påskharar, fig. 17, som nu för tiden säljas hos sockerbagare och leksakshandlare äro, säger Friedel, ej blott en lek af fantasien, utan en rest af urgammal germansk religiös föreställning. Haren och ägget, fruktsamhetens symboler, tyda på ostarakulten (se sid. 142, 152), på vårens gudinna och naturlifvets återuppståndelse efter den långa vintersömnen.

Seden att skänka påskharar med påskägg lär vara utbredd äfven i Frankrike, Italien och Tunis, ja äfven hos oss har den på påskägg och påskkort gjort sitt intåg tack vare tyska importvaror

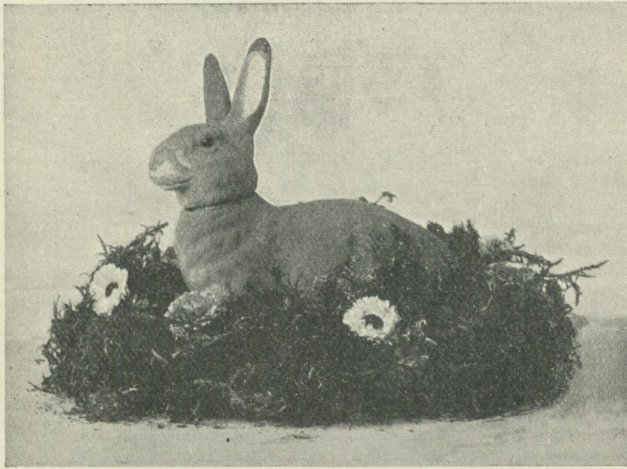

Fig. 17. Tysk påskhare.

och deras efterbildningar. På många håll utbytes dock påskharen mot påskalammet. I Tyskland är det en allmänt utbredd sed att påskaftonen bland rabatter och buskar i trädgården gömma färgade påskägg, och så få barnen dagen därpå söka efter de af påskharen lagda äggen. Denna sed förekommer äfven i Sleswig. På herrgårdar, där de underhafvandes barn bruka inbjudas, kunna sålunda ända till ett par hundra ägg läggas ut. Ibland förfärdiga barnen själfva små bon af mossa eller ställa ut riktiga fågelbon. Då påskägg dagen därpå upptäckas i dessa, är det naturligtvis påskharen, som varit framme och där lagt sina ägg. På många

ställen i Tyskland och Österrike är det ännu i dag vanligt att till påsken skänka barnen bakverk i form af harar, fig. 18, ibland med och ibland utan ägg, hvilket på sina håll i Tyskland säges ske till erinran af gudinnan Ostara. I forntiden var det sed att i stället för djur offra bakverk, som föreställde dessa.¹ Haren hölls äfven af de hedniska germanerna för helig, de åto honom icke.² Gudinnan Ostaras existens är emellertid mycket omtvistad. Sålunda anser t. ex. Weinhold³ henne blott vara en uppfinning af Beda.⁴

I England, där färgade påskägg äfven förekomma, ehuru ej i samma utsträckning som i Tyskland, tyckes påskharen vara okänd. Måhända står dock ett i Coleshill, i grefskapet Warwick, förr befintligt bruk i samband med den tyska påskharen. Kunde ynglingarna därstädes fånga en hare och innan kl. 10 f. m. annandag påsk föra den till församlingens pastor, så måste denne gifva dem hundra ägg, ett kalvhufvud och en viss summa pengar.⁵

Fig. 18. Påskhare. Tyskt påskbröd, Stuttgart. Ur »Ostergebäcke» von M. Höfler. Wien 1906.

De flesta lekar och bruk beträffande påskäggen ha hos oss längst bibehållit sig i södra Sverige. Så kvarlefver t. ex. ännu i södra Småland, Halland och Skåne seden att »rulla ägg», »trille» eller »trante Paaskeæg», som dansken kallar det, och i Västra Vemmerlöfs sn i Skåne och trakten däromkring förekommer en lek, som kallas »rullkamp», och hvilken tillgår på följande sätt. Äggen ställas upp i rad med en fem tums mellanrum. Därefter rullar man med en femöring utför en kort bräda, de ägg man träffar vinner man. Alla medspelande ställa upp lika många ägg hvar, och rullandet går i tur och ordning.⁶ De färgade hårdkokta äggen skän-

¹ J. Grimm, Deutsche Mythologie. Göttingen 1854. S. 56.

² A. Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart. Berlin 1900. S. 71.

³ K. Weinhold, Die deutschen Monatnamen. Halle 1869.

⁴ Beda, lärd teolog, född 673 i Northumberland i England.

⁵ J. Brand, Observations on the Popular Antiquities of Great Britain. Ed. Ellis. London 1895. Vol. 1. S. 177.

⁶ Meddeladt af Hilma Berg från Västra Vemmerlöfs sn.

kas till barnen, hvilka sedan leka med dem; ofta gömmas de på i många dagar, tills de slutligen ätas upp, då ofta äfven till sitt innehåll angripna af den ibland använda anilinfärgen. Bland allmogen var det flerstädes vanligt att gömma påskäggen till följande påsk för att då af deras inre tillstånd se, om rikedom eller fattigdom skulle bli ens lott. Var ägget fullt, blef man rik, var det tomt, blef man fattig.¹

Äggrullningen tillgår i Sverige ofta sålunda: en lång bana utses på en sandad gång, och vid den ena ändan lägges en tegelpanna i sluttande läge. En efter en låter nu ett ägg löpa utför tegelpannan, och när en spelares ägg träffar en annans, får han taga upp bägge. De ägg, som gå sönder, ätas upp. På liknande sätt tillgår leken i Tyskland, där äggen rullas ned från små höjder.² I Sleswig rullas de från en takpanna ned i sanden. Företages leken inomhus, anordnas en liten bana af sand eller ock lägges en madrass i lutande ställning. I Washington fortlefver alltjämt samma bruk i den s. k. äggrullningsfesten. Annandag påsk, då staden står i sin fagraste vårgrönska, samlas tusentals barn af alla åldrar och stånd, såväl svarta som hvita, försedda med korgar med brokigt färgade ägg för att deltaga i äggrullandet, som äger rum i presidentens park invid Hvita huset.³

Ett spel, som mångenstädes, såväl hos oss som i andra länder, fortfarande är allmänt brukligt, är följande. Tvänne spelare ta hvar sitt ägg och stöta dem samtidigt mot hvarandra. Den, hvars ägg går sönder, har förlorat. Spelandet med röda ägg var tidigt allmänt gängse i Tyskland, såsom framgår af de förbud, som utfärdats däremot. Så förbjöds t. ex. i en skrifvelse af den 15 april 1615 att under påskhelgen spela med röda ägg i kyrkan eller på kyrkogården, hvarigenom icke blott de spelande själfva utan äfven andra förhindrades att lyssna till Guds ord. Den, som därmed beträddes,

¹ E. Wigström, Allmogeseder i Rönnebergs hd, Skåne, s. 17, (Sv. landsm. XVII: 2) och samma förf., Folkdiktning. 1. S. 233. Äfven meddeladt af Hilma Berg från Västra Vemmerlöfs sn.

² O. Hartung, Zur Volkskunde aus Anhalt. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Berlin 1897. S. 77.

³ The Evening Star. Washington D. C. April 24. 1905.

skulle af stadsvakten föras i häkte.¹ Och den flitige engelske fornforskaren Brand² citerar den lärde orientalisten professor Thomas Hyde, som i arbetet »De Ludis Orientalibus» (1694) omtalar, huru som denna lek påskdagarna förekom bland de kristna i Mesopotamien. De målade äggen röda till åminnelse af Kristi blod. Somliga färgade dem äfven gula och gröna, och funnos de under påskhelgen ständigt till salu på torgen. Dylika äggspel lära ha förekommit äfven i Italien, Spanien och Provence, och ansågs det, att de härledde sig från judarna och hedningarna.

Men de färgade äggen ha ej blott förekommit som högtidsrätt under påskhelgen eller vid alla de olika påsklekarna, de ha bland annat äfven ganska allmänt ingått i de grafmåltider och grafoffer, som förr i tiden hos många folkslag voro så gängse, och som äfven hos oss torde ha varit brukliga. Ännu i dag förekommer på sina ställen en dylik döds kult. Så är det t. ex. vanligt bland de grekisk-ortodoxa i Bosnien och Herzegovina att — så snart den döde blifvit begrafven — en måltid intages endera på själfva grafven eller bredvid densamma, hvarvid det ätes och drickes för den afidnes välfärd. Förutom dessa enskilda offermåltider gifves det första fredagen efter påsk äfven allmänna sådana, hvarvid bedjes för de afidnas själar. De döda få också sin andel, i det att färgade ägg och »kolaçen», ett slags påskbröd, läggas på grafvarna.³ I Ukraine, Lillryssland, lägger änkan påskägg jämte bröd på sin makes graf,⁴ och äfven i Serbien⁵ lär det vara vanligt att lägga röda ägg på de afidnas grafvar, votjäkerna lägga bitarna af tre sönderskurna hårdkokta ägg på grafven, sägande: »detta är för dig», och hos judarna i Ostgalizien intages en begrafningsmåltid bestående af ägg och »Beugel», ett slags ringformigt nyårsbröd⁶. Äfven i själfva grafvarna lades ägg; så har man t. ex. i etruskiska grafvar från femte och sjätte

¹ Alois John, *Alte Sitten und Bräuche in Egerland*. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde. Eger 1897. S. 392.

² Brand, *anf. arb.* S. 171.

³ E. Lilek i *Zeitschrift für österr. Volkskunde*. Wien 1900.

⁴ E. L. Rockholz, *Deutscher Glaube und Brauch*. Berlin 1867. B. 1. S. 325.

⁵ Sepp, *anf. arb.* S. 137.

⁶ Sartori, *Die Speisung der Toten*. Dortmund 1903. S. 16 o. 23.

århundradet före Kristus, äfvensom från tidigare perioder, funnit såväl ägg som äggskal,¹ och i gamla romerska och forngrekiska grafvar ha äfven ägg ofta anträffats. I Tyskland lär man i en germansk barngraf från 300-talet ha påträffat färgade ägg,² och här i Sverige har man i hednagrafvar på Björkö i Mälaren, platsen för det forna Birka, bland de i grafkärnen förvarade människobenen också hittat skal af hönsägg.³ I gamla germanska grafvar har man för öfrigt ofta funnit spår af brända äggskal och s. k. »äggstenar», d. v. s. äggformiga föremål af bränd lera med ett skramlande hårdt föremål inuti. Liknande fynd har äfven gjorts hos oss, i det att bland fornsaker, hvilka af en arbetare år 1893 anträffades i en hagmark vid Lilla Ringome i Alfa sn på Gottland, äfven låg ett ägg af brunlaserad bränd lera, fig. 19. Mellan de upphöjda ornamenten finnes fyllning af gul färg. Ägget är ihåligt och å båda ändar försedt med hål liksom på en pärla. Inuti ligger en lös, skramlande kula⁴. Detta ägg är nästan fullkomligt lika ett vid Kieff i Ryssland i en gammalslavisk graf från 2:dra—6:te århundradet funnet ägg, å hvars bredare ända finns ett rundt hål.⁵ Förekomsten af ägg och äggstenar i gamla grafvar har man velat sätta i förbindelse med föreställningen om en tillvaro efter döden, i det att ägget skulle utgöra en sinnebild af uppståndelsen och ett nytt lif.

Fig. 19. Ägg af bränd lera. H. 4,95, br. 3,45 cm. Statens Historiska Museum.

I nordiska hednagrafvar ha ofta lämningar af matvaror anträffats. Matvaror voro en af de äldsta formerna för offer, och sär-

¹ O. Montelius, *La civilisation primitive en Italie. D. I. Italie septentrionale.* Stockholm 1895. S. 470.

² Meyer, *Deutsche Volkskunde.* Leipzig 1898. S. 257.

³ O. Montelius, *Statens Historiska Museum. Kort beskrifning till vägledning för de besökande.* Stockholm 1906. S. 73.

⁴ Statens Historiska Museums Inv. 9259.

⁵ Collection B. Khanenko. *Antiquités de la région du Dniepre, Époque slave (VI—XIII sc).* Kieff 1902. Pl. XXXV nr 1351 och sid. 63.

skildt voro ägg och bröd vanliga offergåfvor. När de hedniska offren upphörde, behöllo kyrkan och prästerna offergåfvorna för sig. Dessa offer af naturalier öfvergingo senare till andra förmåner eller omsattes i deras myntvärde. Detta var på sina ställen äfven förhållandet med äggoffren, hvilka dock fortfarande gingo under namn af »Ostereier», vare sig det var verkliga hönsägg eller penningar som offrades.¹ Dessa offergåfvor lades förr på altaret i kyrkan.² Hos oss förekom äfven påskoffer, som bestod af penningeafgift till prästerna, och som på 1500-talet benämndes »påske-altare» och »påsche-måle», något som då af ålder varit brukligt. — Söder om Neuem i Österrike ligger på toppen af ett berg ett litet kapell, helgadt åt den heliga Kunigunda. Den 1 maj bruka bondkvinnorna i trakten vallfärda dit och lägga ned äggoffer vid altaret. Förr förde de med sig hela korgar fulla med ägg, hvilka tillfölo själsörjaren.³ På många ställen i Tyskland fortlefver ännu bruket att lämna offer af ägg till församlingens präst och klockare. Samma är äfven förhållandet i vissa provinser i Frankrike, där prästen genom klockaren eller kyrktjänaren låter insamla offergåfvor af ägg. Det nu för tiden vanligaste är dock, att det är korbarnen, som gå omkring och insamla dem för egen räkning. Äfven hos oss förekommer påskaftonen ett dylikt ägginsamlande. I socknarna i södra Skåne gå barnen då omkring i bondgårdarna för att få ägg. Förr gingo de icke förrän vid 9-, 10-tiden, nu begynna de redan kl. 8. Högtidsklädda vandra de från den ena gården till den andra, de stanna innanför dörren, och husmodern vet då genast, hvad de vilja. Sång förekommer icke, som förhållandet är vid ägginsamlandet valborgsmässoaftonen. På somliga ställen erhålla de ett hvitt och ett färgadt ägg, på andra ett eller två färgade. De få dock inga ägg med figurer på, ty dessa äro blott afsedda för familjemedlemmarna. Förr fingo de äfven en brödkaka i de större bondgårdarna. Barnen i huset och tjänarna få ett visst antal ägg hvar, sju

¹ Montanus, anf. arb. S. 175, 176.

² Montanus, anf. arb. S. 26.

³ J. Blau i Zeitschrift für österr. Volkskunde. 1902. S. 236.

till tio stycken.¹ I Rönneberga sn erhöillo förr i tiden drängar och pigor påskamat, bestående af ett halft tjog ägg för »störsträngen» och »störstpigan», de öfriga fingo nöja sig med åtta, sex eller fem stycken hvar.²

Vid åkerbruket spela de röda äggen såväl i Tyskland som i Österrike en stor roll i egenskap af så- och plöjningsoffer såsom medel till erhållande af god växtlighet. Ofta nedgräfvast påskägg uti åkerns alla hörn eller ängens midt för att tillförsäkra ägarna god skörd och skydda fälten för råttor och andra förstörelsebringande djur.³ Ägg som såoffer förekommer äfven i andra länder, så har det t. ex. hos oss här i Sverige, i Harakers socken i Västmanland, varit brukligt att såägg ätas, d. v. s. säningsmannen förtär vid sänings början ett ägg.⁴ På samma sätt äter i Thüringen säningsmannen tillsammans med sin familj ett par färskt ägg på det ny-sådda fältet.⁵ Flerstädes i Tyskland inbindes vid skörden i den första sädeskärfven ett bröd och ett ägg, för att ett frodigt återuppspirande och en riklig skörd måtte erhållas. Äfvenså föres plo- gen, första gången den sättes i jorden, öfver ett ägg och ett bröd.⁶ På liknande sätt som såägget användes, förekommer äfven hos oss såbröd som plöjningsoffer, och finnes det sådana, som föreställa en på ägg rufvande höna.⁷ I Österrike slås första gången det plöjes på våren ett ägg i pannan på den på höger sida för plo- gen spända oxen, och i den först upplöjda fåran lägges ett ägg.⁸ Hos esterna säges det vara »Nurmejesä», fältets fader, som förlänar fälten deras bördighet, och honom bringas offergåfvor första gången fälten gödslas på våren. Ägaren lägger då ned ett ägg i ett hörn af fältet.⁹

¹ Meddeladt af Hilma Berg från Västra Vemmerlöfs sn.

² Eva Wigström, anf. arb. S. 17.

³ W. Mannhardt, *Der Baumkultus der Germanen und ihrer Nachbarstämme*. Berlin 1875. S. 291.

⁴ Ur Nordiska Museets arkiv.

⁵ Jahn, anf. arb. S. 78.

⁶ R. F. Kaindl i *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1900. S. 244.

⁷ Se E. Hammarstedt i *Meddelanden från Nordiska Museet 1899—1900 och 1903*

⁸ E. Lilek i *Zeitschrift für österreichische Volkskunde*. 1900. S. 217.

⁹ Oskar Kallas, *Die Krasnyjer Esten i Verhandl. der Gelehrten Estn. Gesellschaft*. Dorpat 1904. H. 2. S. 53.

Påskäggens kraftbringande verkan finns äfven innesluten i skalet, efter det innehållet förtärts. Mångenstädes nedgräfvor man därför omsorgsfullt skalen efter dessa ägg, men säges orsaken härtill ofta blott vara den, att man ej vill bortkasta skalen efter vigda ägg. På sina håll i Tyskland tros det emellertid, att om dylika skal nedgrävas på en betesplats, så kan man vara förvissad om att få behålla hjorden oskadad, nedgrävas de eller strös ut på åkrarna, så skyddas dessa för hagel,¹ och skörden blir riklig. Blandar man i utsädet de sönderstötta skalen efter ägg, som förtärts påskdagen, så får man lycka med skörden.² I Bukovina tros det, att om skalet efter ett vigdt påskägg nedgräfvor uti jorden, så uppväxer därur en planta, kallad Maruna eller Matryguna. Äfvenså är det därstädes brukligt att kasta skalen af påskäggen i en bäck, damm eller annat vattendrag. Det tros nämligen, att i den tredje underjorden lefver ett folk kalladt Rachmanen, som firar påsk, så snart det erhållit sådana äggskal. Å andra trakter i Österrike sägas äggskalen flyta bort till de i Orienten boende »Rachmanen» förkunnande dem att påsk firas. Deras påsk tros infalla omkring 5 veckor senare.³

Påskäggen anses flerstädes äga en hälsobringande och underbar kraft, och tros det, att de rätt använda skydda mot allehanda sjukdomar och trolleri m. m. I Österrike lägges påskdagen ett rött ägg jämte en silfverslant och Basilienkraut i tvättvattnet.⁴ I Egerland i Westböhmen är det påskdagen brukligt, att barnen möta sin far på vägen från kyrkan med hårdkokta ofärgade ägg, hvilka tillika med skalen förtäras på stående fot; de skydda mot halssjukdomar och äro öfverhufvud taget välgörande för hälsan.⁵ I Ostschlesien sönderskär familjefadern påskdagen efter middagsmålet ett hårdkokt ägg i lika många delar, som det finnes familjemedlemmar, och hvar och en erhåller en bit, för att, om någon under året skulle gå

¹ Bohnenberger, Mitteilungen über volkstümliche Überlieferungen in Württemberg. Württemb. Jahrb. für Statistik und Landeskunde. Stuttgart 1904. S. 22.

² Jahn, anf arb. S. 78.

³ Kaindl, Beitr. zur Volkskunde des Ostkarpathengebietes. Zeitschr. für österr. Volkskunde 1902. S. 246.

⁴ Kaindl, anf. arb. S. 244.

⁵ Alois John, Sitte, Brauche und Volksglaube in deutschen Westböhmen. S. 66.

vilse, han skall kunna finna rätta vägen igen. Alla blifva sålunda delaktiga af offrets kraftbringande verkan. I Böhmerwald ätas påskäggen med skalet på. Går en person därefter vilse, så behöfver han blott tänka på det gemensamma äggätandet för att komma på rätt stråt igen. Samma tro finnes äfven hos magyarrerna.¹

Särskild kraft tillskrifves emellertid de ägg, som lagts långfredagen, och än mer de, som lagts skärtorsdagen. Förtär man dylika ägg påskdagsmorgonen på fastande mage, så skyddas man mot brottskador.² Den, som äter skärtorsdagsägg, blir stark och förlyfter sig aldrig,³ och ett långfredagsägg har så starkt skal, att det vid alla lekar krossar de andra motståndarnes ägg.² I Österrike säljas icke gärna skärtorsdagsägg, de stå högt i anseende. Det händer sålunda, att äldre husmödrar icke ens vilja beröra dem med sina händer utan taga dem med en näsduk ut ur nästet.⁴ Ur ägg, hvilka lagts skärtorsdagen, kläckas hönor, som hvarje år växla färgen på sina fjädrar,⁵ liksom den nya årstiden hvarje vår ikläder sig ny dräkt. I Elsass, Oberpfalz, Kärnten, Belgien, England och Ryssland tros det, att ett skärtorsdags- och ibland äfven långfredagsägg skyddar mot eldsvåda och släcker elden, om det kastas i den.⁶ Enligt en gammal mährisk sed kastades skärtorsdagsägg öfver takåsen och nedgrofvos på den plats, där de föllo ned, för att blixten under året ej skulle slå ned i huset.⁷ Med tillhjälp af ett skärtorsdagsägg kan man äfven känna igen häxor i kyrkan eller vid en korsväg.⁸ I Skåne⁹ var tron den, att alla häxor påskdagen måste bevista gudstjänsten i kyrkorna, men de läsa då alla böner baklänges. Man kan då få se, hvilka som äro häxor, om man i fickan har tre ägg, de första som värpts af unga hönor.

¹ Zeitschrift für österr. Volkskunde 1902. S. 227.

² Meyer, anf. arb., s. 257, och Sepp, anf. arb. S. 138.

³ Rockholz, anf. arb. S. 49.

⁴ Joseph Blau i Zeitschr. f. österr. Volkskunde. S. 226. Jahrg. VIII 1902.

⁵ Meyer, anf. arb. S. 257. Montanus, anf. arb. S. 176.

⁶ Jahn, anf. arb. S. 139.

⁷ Mährische Ornamente. S. 8.

⁸ v. Reinsberg-Düringsfeld, anf. arb. S. 129.

⁹ E. Wigström, Folkdiktning. I. Köbenhavn 1880. S. 114.

Men icke blott själfva påskäggen ha magisk kraft, utan äfven skalen och till och med vattnet, i hvilket de kokats. Det har sålunda varit en allmänt utbredd tro, att dämoniska makter få tillfälle att drifva sitt spel, ifall de lyckas komma öfver skalen efter påskägg: Påskägg ansågs visserligen skydda mot onda makters inflytande, men kunde dessa sätta sig i besittning af okrossade skal efter dylika ägg, så kunde de också tillgodogöra sig den i dem förborgade och från påskäggen öfvergångna makten. Ett skyddsmedel häremot var därför den i de flesta europeiska länder ännu befintliga seden att, efter det man ätit äggen, omsorgsfullt krossa skalen. Oftast är man dock nu i okunnighet om den egentliga orsaken därtill. Hos oss i Sverige säges det emellertid ske, för att ej trollkärningen må kunna trolla med dem,¹ ej trollen skola dansa eller ock som hjälp åt skeppsbrutna sjömän. Denna sed kan spåras långt tillbaka. Redan Plinius, hvilken som bekant föddes år 23 efter Kristi födelse, omtalar bland andra kvarlevor af vidskepliga bruk äfven krossandet af äggskalen, efter det innehållet förtärts. De krossades genast endera med foten eller med en sked.² Den förut citerade fornforskaren Brand anför den lärde nederländske jesuiten M. A. Delrio (f. 1551, d. 1608), hvilken i sitt arbete *Disquisitionum Magicarum* säger: när ägget uppätits, lägges icke äggskalet ned på tallriken, förrän det tvänne gånger krossats medelst en knif. Underlät man detta, gaf man häxorna tillfälle till att göra en skada. Vidare citerar han den engelske läkaren och filosofen sir Thomas Brown (f. 1605, d. 1682), hvilken säger, att afsikten härmed var att skydda sig mot trolldom. Skalen krossades för att icke häxorna skulle i dem kunna rista sina namn och tillfoga en skada.³ Skalen af påskägg troddes kunna förskaffa häxorna mycken makt, de kunde t. ex. i dylika skal företaga långa färder, såsom från England till Ostindien. I Holland tror man, att de resa öfver till England och i Portugal, att de med tillhjälp af äggskal kunna genom luften fortskaffa sig ända till Indien och andra långt aflägsna trakter, där de

¹ E. Wigström, *Folkdiktning*. II. S. 271.

² Plinius, *Hist. Nat. Lib. XXVIII:IV.*

³ Brand, *anf. arb.* Vol. 3. S. 19.

utsuga blodet på odöpta barn eller utföra andra ondskefulla bedrifter.¹ Fann en häxa ett helt äggskal, kunde hon smyga sin troll-dryck däri, till skada såväl för den människa, som ätit ägget, som för hönan som lagt detsamma.²

Seden att vid påsken begåfva hvarandra med färgade ägg har gjorts till föremål för många olika uttydningar. Sålunda har man bland annat velat tyda påskäggens röda färg såsom glädjens färg, de skulle nämligen ha målats så i glädje öfver att det efter fastan åter var tillåtet att äta ägg. En allmänt utbredd åsikt var äfven den förut anförda, att det skedde till åminnelse af Kristi blod. Äfven skulle påskäggen vara såväl en »sinnebild af det nya lif, hvilket genom Kristus kommit i världen som af den uppståndelse vi för vår egen del med visshet motse, sedan Kristus slitit dödens band.»³ Den katolska kyrkan betraktade påskäggen som en symbol af Kristi uppståndelse, såsom framgår af följande bön ur den af påfven Paul V (1605—1621) för England, Skottland och Irland utfärdade ritualen: O Herre, vi bedja dig, välsigna denna din skapelse ägget, att det måtte blifva till hälsosam föda för dina trogna tjänare, på det de må äta det i tacksam åminnelse af vår Herre Jesu Kristi uppståndelse.⁴ Liksom Kristus bräckte grafvens insegel, bräcker kycklingen sitt skal. Enligt en rumänsk sägen färgas äggen röda till minne af uttåget ur Egypten, då israeliterna beströko dörrposterna med påskalammets blod.⁵ Påskäggens röda färg har äfven tolkats sålunda, att äggen skulle ha försetts med glädjens röda färg till firande af det nya årets ankomst. Hos vissa folkstammar, som t. ex. hos slaverna, firades nämligen nyåret vid påsktiden. Att skänka ett rödt ägg skulle sålunda vara ett uttryck för öfverbringarens önskan, att det nya året måtte bli lyckobringande. Hos per-

¹ Felix Liebrecht, Zur Volkskunde. Heilbronn 1879. S. 375.

² Montanus, anf. arb. S. 176.

³ C. F. Pettersson, Den svenska kyrkans mest framstående Seder, Bruk och Inrättningar. 1868. S. 28.

⁴ Brand, anf. arb. Vol. 1. S. 172.

⁵ Pauline Schullerus i Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt 1906. S. 363.

serna användes färgade, i synnerhet röda ägg, till nyårsgåfva.¹ — Enligt en i Tyskland ganska utbredd tro skulle återigen påskägget utgöra ett minne af gudinnan Ostara. Hos germanerna säges det nämligen vara vårgudinnan Ostara, hvilken väckte naturen ur dess vintersömn, och till henne anses ägget och haren — uppståndelsens och fruktsamhetens symboler — hafva helgats. Ostara skulle motsvara en anglosachsisk gudinna Eastre, Eostre, efter hvilken april månad af anglosachserna kallats Eosturmônadh, hvilket namn ännu kvarlefver i den engelska benämningen på påsk, Easter. I Tyskland kallas april månad för Ostermonat, på fornhögtyska, Ôstarmônath, och anses af många äfven den tyska benämningen på påsk, Ostern, leda sitt ursprung från gudinnan Ostaras namn. Enligt en annan förklaring åter skulle dock Easter och Ostern vara att härleda från East och Ôstara, som betyder uppgång, morgonrodnad, d. v. s. vårens, det nya årets början². — Ytterligare en tydning af påskäggen är, att de röda och gula äggen skulle såsom sinnebilder af den återvändande solen utgöra en kvarlefva af solkulten. — Åter en annan förklaring är följande: enligt flera gamla filosofers tro var första upphofvet till världen ett ägg. Denna skapelsehistoria med ägget såsom världens ursprung kvarlefde i medvetandet hos de gamla folken, gjordes till föremål för deras sånger och gaf upphof till en mängd allegoriska fabler, och minnet däraf bibehöll sig genom de vid deras lekar allmänt brukliga röda äggen³. Af andra däremot tillskrifvas påskäggen ingen annan betydelse än den, att hönsen vid denna tid började värpa.⁴ — En gammal vacker bukowinsk sägen förtäljer följande om påskäggens uppkomst. Då Frälsaren tillfångatagits af sina fiender och öfverlämnats till korsets död, beslöt den af smärta uppfyllda Guds moder att göra ett försök till hans räddning. Hon färgade särskildt utvalda ägg med en gyllene pensel och lade dem i en liten förgylld korg. Därpå tog hon en vacker höna och bar så alltsammans till Pilatus. Inför honom sjönk hon

¹ Brand, anf. arb. Vol. 1. S. 170.

² Weinhold, anf. arb. S. 51.

³ Court de Gebelin, *Monde Primitif analysé et comparé avec le Monde Moderne, considéré dans l'histoire du Calendrier civile, religieuse . . .* D. IV. Paris 1782. S. 256.

⁴ Troels Lund, anf. arb., s. 288; Lundin och Strindberg, *Gamla Stockholm*. S. 43.

ned på sina knän och bad för sin son. »Gråt icke», svarade henne Pilatus, »din son har upphört att lida, man har just nyss marterat honom till döds.» Liksom träffad af blixten sjönk Guds moder ned till marken. Men påskäggen rullade om hvarandra ut i världen. — I denna sägen finnes en antydning om, att ägg brukades som offergåfva, i det den låter den heliga modern frambära gyllene ägg såsom en gård för sin sons lif.¹

Af hvad ofvan anförts framgår, att påskägg — färgade som ofärgade — allmänt förekommit vid en mängd såväl svunna som ännu kvarlevande seder och bruk, med hvilka oftast offertanken varit förbunden. Flera af dem kunna vi spåra tillbaka ända till hedenomens dagar, ägget hade redan då vid de religiösa ceremonierna fått en djup betydelse. Sålunda ingick äggoffer ofta i de vid själ- och dödsakten hos de gamla folken så allmänt förekommande grafoffren och grafmåltiderna, hvilket framgår af såväl gjorda fynd som på sina ställen ännu befintliga bruk. Äfvenså torde förekomsten af färgade ägg vid de än i dag brukliga lekarna kunna spåras tillbaka till heden tid. — Ägget hade tidigt blifvit lifvets och fruktsamhetens symbol — en sinnebild af naturlifvets återuppståndelse. Då allt i naturen åter vaknade till lif, och man började att bruka jorden, var det helt naturligt, att man skulle söka makternas bistånd. Och hvilket offer var väl då uttrycksfullare än ägget, som innesluter lifvet i sig. Tron på den i ägget inneboende gudomliga kraften gjorde, att ägget såsom kraftmedel offrades till vårens, växtlighetens och väderlekens makter för att stämma dem gynnsamma och tillförsäkra sig deras hjälp. Ägg nedlades sålunda i åker och äng för att skörden skulle bli gifvande och ej skadas af hagel, blixst eller annat oväder eller ofredas af hvarjehanda skadedjur, de nedgräfdes i betesmarkerna till skydd för boskapen, äfvenså blandades äggskal bland utsädet för att framkalla god växtlighet.

Men äggen måste undanhållas de onda makterna, ty kommo dessa i besittning af dem, fingo de också större makt att tillfoga människorna skada. Ett verksamt skyddsmedel häremot var det

¹ R. F. Kaindl i Zeitschrift für österr. Volkskunde. Wien 1900. S. 235.

ofvan omnämnda skalkrossandet, ty föll ett helt äggskal i de onda makternas våld, kunde de till djurs och människors fördärf tillgodogöra sig den i detsamma befintliga kraften. Efter kristendomens införande föllo visserligen så småningom de makter, åt hvilka man offrat, i glömska, men offret fortlefde alltjämt såsom ett bepröfvadt medel. Kyrkan, hvilken förgäfves sträfvade att utrota all dylik villfarelse såsom varande »djäfvulens verk», försökte då i stället att i sig upptaga sådana bruk, som den ej kunde undertrycka, och på så sätt, genom att kasta en kristen dräkt öfver de hedniska föreställningarna, bryta den hedniska karaktären. I likhet med flera andra bruk hör sålunda seden med påskägg till de hedniska företeelser, som sedermera fått en kristen tydning, i det att kyrkan, hvilken vid tiden för naturens pånyttfödelse och den gamla vårofferhögtiden firade minnet af Kristi uppståndelse, öfvertog ägget som uppståndelsens tecken. Som sådant användes det, såsom vi sett, än i dag under påsken uti Ryssland. Påskäggen buros till kyrkan och välsignades medelst böner, korstecken och vigvatten; härigenom vidgades den i dem inneboende kraften, och de blefvo välsignelsebringande i långt större omfattning än förut, ehuru de äfven fortfarande utan invigning ägde gudomlig kraft. De skyddade nu bland annat äfven mot eldsvåda, allehanda sjukdomar och brottskador, och det förenande gemensamma förtärandet af påskägg hjälpte den, som gått vilse, åter på den rätta vägen. Med tillhjälp af påskäggens gudomliga kraft kunde man dessutom äfven skydda sig mot onda makters inflytande. Sålunda hjälpte de mot trolleri, och rätt använda förlänade de förmågan att känna igen häxor. Men liksom förut de hedniska äggen måste äfven påskäggen undanhållas de onda makterna, hvilkas förmåga att skada växte, i samma mån som äggens gudomliga kraft ökades. Det af Plinius jämte flera andra omnämnda skalkrossandet — hvilken sed än i dag mångenstädes omsorgsfullt iakttages — användes alltjämt för att hindra de onda makternas anslag. I mångt och mycket kunna vi sålunda spåra kvarlevande hedniska bruk, så kunna vi i den alltjämt så utbredda seden att under välgångsönskningar begåfva hvarandra med påskägg spåra en rest af tron på det hedniska offeräggets gudomliga kraft.